

אילו הייתי גרמני

הגילוי הראשון שדן בן־אמוץ, הצבר בהאידיעה, אינו צבר כלל, אלא יליד פולין, בא בראיון שהעניק דן לאורי אבנרי באפריל 1968, לקראת הופעת סיפרו „לזכור ולשכוח.“ הוא פורסם ב„העולם הזה“ (24.4.68).

ובריא, באופן טיבעי קובר בתוכו דברים שנוכחותם מפריעה לחיות חיים תקינים. אבל אני הגעתי, בסופו של דבר, למסקנה שלשכוח אפשר רק דברים שאנחנו לא מסרבים לזכור. התהליך הראשון צריך להיות לזכור — לא להגחיק, אלא לזכור, להיות aware, ורק אחר־כך יש אולי, סיכוי, לשכוח. דברים שאנחנו מטמינים בפנינת־השולחן, ומתעלמים מקיומם, קיימים בנו בצורה הרבה יותר חזקה, מאשר דברים שאנחנו מביאים אותם לתודעה ונותנים להם לאט־לאט להתרחק מאיתנו.

גם ההתעניינות שלי בארץ ובשפה. לא יכולתי להמציא לי דוד בירושלים, בלי לדעת איך רוד זה מרבר. לצורך זה הייתי צריך לדעת על הפולקלור של תושבי הארץ הוותיקים. וכך, כמשך הזמן, נוצרה גם אמונה בין הידידים הכי קרובים שלי שאין ספק שאני יליד־הארץ.

אגב, ידעתי כבר עברתי כשהגעתי ארצה. בפולין למדתי חמש שנים בבית־ספר עברי, לפני שבאתי ארצה. זאת אומרת, שאתה הפכת להיות כאן הצבר בהאידיעה דווקא מפני שלא הייתי צבר? אני מתאר לעצמי שכן. זה קורה גם בעיתונות ובספרות, שאנשים מן הצד רגישים הרבה יותר לדברים הטיפוסיים. האוזן שלהם רגישה יותר לדברים המיוחדים, הספציפיים, שבהם ובמינהגים, לכיטיים, לתנועות.

זאת אומרת, שהגישה היסודית שלך כלפי השואה היא שצריכים להתגבר עליה?
בהחלט, חייבים להתגבר עליה. ואני מקנא בכל בן־אדם שיכול לשכוח אותה. יחד עם זאת, אני שם לב שאתה בעצמך מזכיר אותה ברגעים מסויי־מים. למשל, אני זוכר שאחרי פרשת כפר־קאסם כתבת מאמר שהזכיר לנו את השואה.

טוב, או אני חושב ש...אלה הם הסימנים הראשונים של ההתעוררות שלי כלפי העבר. זה היה ניסיון — והכנייה הזאת עדיין מעסיקה אותי — הניסיון להבין את הגרמנים.

איך קורה שאדם נורמאלי, אורח טוב, האיש הממוצע, האדם הפשוט, כל שמות התואר שהחברה מעניקה לאזרחים הממושי מעים שלה — איך קורה שאדם כזה הופך למפלצת, לרוצח?
ואני חושב שלא רק הגרמנים מסוגלים לזה, אלא כל אדם אחר בעולם, כולל הישראליים. באווירה מסוימת מסוגלים להפוך לחיות־טרף, הייתי משתמש במונח של קוני ראד לורנץ: „התלהבות מיליטאנטית.“ ממש אפשר לפתוח את הפרק שבו מספר לורנץ איך אדם נורמאלי, ברגע שהוא נקלע לתוך ציבור תקוף התלהבות מיליטאנטית, מאבד את כל קנייה־הרגילים שלו, את כל הערכים שעליהם הוא חונך, והוא נסחף בורם, מסוגל לעשות דברים שהוא עצמו לא היה מאמין שהוא יעשה אותם.

● אילו הייתי גרמני

אני לגמרי לא בטוח איך אני הייתי מתנהג לוא הייתי גרמני בן 18 בשנת 1938. אני מקווה שהיה בי הכוח הנפשי לעמוד מנגד, אבל את זה אני אומר היום, מקצה סולם הערכים הפרטי שלי, שאותו רכשתי לא שם, אלא פה, אבל אני לא יודע אם המדים השחורים היפים, והנערות הצעירות שהייתי תכלו בהערצה על לובשי המדים האלה, או כל מיני שטויות מסוג זה, לא היו משפיעים עלי.

אם אני הייתי מסוגל באותו גיל, בארץ, להצטרף למפלגה בגלל צמה ארוכה של ילדה שהייתה באה לצרף שלי, או מי יודע מה היה קורה לי בגרמניה?

אמרת קודם שהמאמר הוא שלך על כפר־קאסם היה למעשה התחלתו של תהליך חזרתך אל העבר שלך.
לא, אבל זה היה באותה תקופה. זה היה ניסיון למצוא קווים מקבילים בין טענותיהם של גרמנים, לבין טענותיהם של ישראלים. כשהגרמנים טענו שהם לא ידעו על השואה, כל אחד התייחס לה באי־אמון. ובאותו זמן עצמו היו אנשים בארץ שטענו — וזו הייתה גם אמת, אולי — שלא ידעו על כפר־קאסם. (המשך בעמוד 36)

● משכחתי נעלמה

אחרי 1939

אמרת קודם שרצית לברוח משיאולת על מישפחתך. היום אתה כבר לא רוצה לברוח?
היום זה כבר לא נתון בכלל לרצוני. היום יש בי מספיק אומץ כדי לפגוש את בני מישפחתי — שאין לי כל סיכויים לפגוש אותם.

מתי שמעת עליהם באחרונה?
את המיכתב האחרון קיבלתי מהם בזמן שהרוסים פלשו לפולין, ב־1939. מישוה, שהכיר את הורי, סיפר לי שאחותי, שהייתה גדולה ממני בשנתיים, התחתנה עם קצין בצבא הארום ופונתה לפנים ברית־המועצות בזמן שהגרמנים פלשו, אבל לא שמעתי ממנה.

מה מכל זה משתקף בספר?
שום דבר, למעשה. שום אינפורמציה אישית לא מופיעה בספר. כל הרמויות המופיעות בספר הן פרי הדימיון, חוץ מסופם של הורי, אחי ואחותי, שאותו לא יכולתי להמציא, והמצב עצמו, של ילד המגיע בלי בני־מישפחתו, וכעבור שנים רבות מאוד, כדי לקבור אחת ולתמיד את העבר, נוסע לעיר מולדתו, ולתדהמתו נפתח לפניו העבר מחדש.

לך זה לא קרה?
זה מצב היפותטי בלבד. אמרת רגליבור הספר חוזר אל עברו כדי לקבור אותו. זהו מה שאתה מרגיש?
אני כבר מזמן קברתי את עברי, ופתחתי את הקברים מחדש. אצלי התהליך מזמן נגמר. גיבור הסיפור נמצא באמצע התהליך.

● 24 שעות בבית הקברות

אבל אני רואה שהשואה מעסיקה אותך באחרונה. למה?
כמו השם של הרומאן, הבעייה העיקרית המעסיקה אותי היא הרצון לשכוח וחוסר־אפשרות לשכוח. זאת אומרת, אני חושב שהיה בריא מאוד אילו כולנו, לא רק אני, היינו מסוגלים לשכוח. מפני שקשה לחיות חיים נורמאליים ולזכור את כל הדברים האלה. זאת אומרת לחיות בבתי־קברות פתוחים 24 שעות ביממה.

אם אתה רוצה, כל דבר מזכיר לך. מספיק לראות פולקסוואגן, לראות שגרירות גרמנית, לשמוע מילה גרמנית ברחוב. אדם נורמאלי

שהתהליך הוא תוצאה של הספר? הספר הוא תוצאת התהליך. התהליך עצמו קרה לי כבר לפני שנים מיספר. איך?

זה תהליך ממושך ואיטי מאוד. זה לא קרה ביום אחד, שפתאום אמרתי: זהו זה. הגיע הרגע שחשבתי שאני מספיק מבוגר, ומספיק חזק, כדי להפסיק להעמיד פנים.

● המצאתי לי זודים וזודות

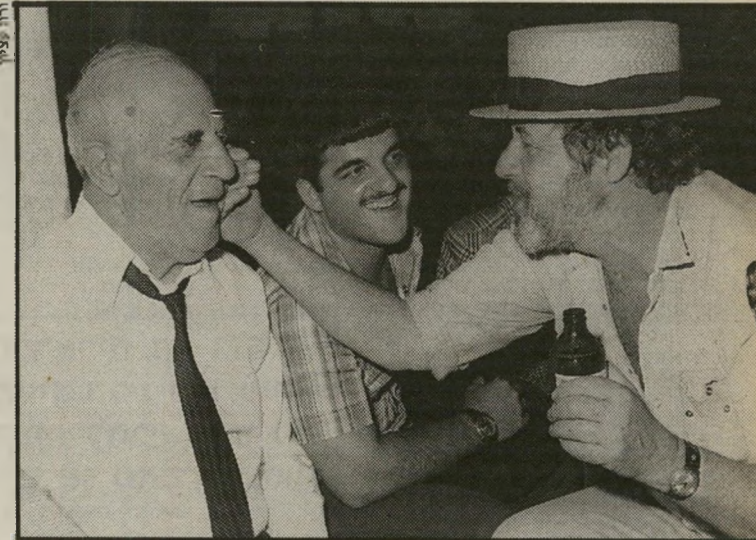
האם אתה סבלת מזה ש„העמדת פנים“ כפי שאתה קורא לזה?

לא, להיפך, זה היה נוח מאוד. העמדת הפנים הזאת, שאני יליד הארץ, מנעה שאלות בלתי נעימות, שמזן ניסיתי להימלט מאז שהגעתי ארצה.

דן, עד עכשיו היית בעיני הציבור סמל הצבריות. עכשיו עתה עומד לפרסם ספר שבו אתה מתגלה כיליד אירופה, שבא ארצה בימי השואה. מה הניע אותך לגלות, לפתע, את עברך?

קודם כל, באתי ארצה לפני השואה, בשנת 1938. ההורים שלי גרו בפולין, בעיר ששמה רובנה, ליד הגבול הרוסי. הם שלחו אותי ארצה, ללמוד שנתיים בכני־שמן, מתוך כוונה שאחרי־כך אחזור הביתה, זה התברר לי לאחר מכן, מפי קרובים.

כן כמה היית כשבאת?
בן 13 חצי.
מדוע לא היית נהג לספר זאת, עד כה?
אני חושב שזה תהליך טיבעי ביותר לגבי

בן־אמוץ עם סורמללו
לא רציתי להיות שונוה

כל הילדים שהגיעו ארצה בגיל כזה. היה תהליך ברור מאוד של התבוללות בקרב צברים. כמו כל הילדים האחרים, אני לא רציתי להיות שונה. ואי־אפשר היה להיות כמו כולם כשנולדת במקום אחר, וההורים שלך היו במקום אחר.

נרמה לי שהתהליך הזה קרה גם לך, וגם להרבה אנשים אחרים שאנחנו מכירים, לרוד שלם של אנשים שמקובל לראות אותם היום כילידי הארץ, או כמייצגים את ילידי הארץ. בגיל צעיר היה תהליך מתמיד של קבורת העבר.

אתה חושב שזה לא בריא?
לגבי הגיל ההוא זה ניראה לי כטיבעי ביותר. אבל אני חושב שצריך להגיע הרגע, כמו שהגיע רגע זה אצלי, שאתה אזור מספיק אומץ לראות את עצמך ואת העבר שלך. זה תהליך בריא לרצות להתבולל, בשלב מסויים, וזה גם התהליך בריא לראות את עצמך, בשלב אחר.

מתי זה בא לך? האם הספר שלך הוא תוצאת התהליך הזה, או

* הכוונה לסיפרו של לורנץ. על החוק פותח.